

Kako je z otroki iz razvezanih zakonov?

Dr. Bronislav Skaberne

Družina je za pravilno izgradnjo osebnosti velikega pomena, saj daje še malemu otroku tisto najosnovnejšo gotovost, ki mu omogoča pravilno in nemoteno vključevanje v družbo. Seveda je to dosegljivo edinole v družini, v kateri vlada toplo in vedro družinsko vzdušje. Nasprotno pa imajo nesporazumi med očetom in materjo ter celo fizično obračunavanje med njima za otroke kaj neugodne posledice. Taki otroci imajo različne motnje v somatičnem (telesnem), še prav posebno pa v psihičnem (duševnem) pogledu.

Z razvezo zakona postane družina praviloma nepopolna, ker živijo otroci ali samo z materjo ali samo z očetom, kar je odvisno od tega, kateremu izmed roditeljev so dodeljeni otroci ob razvezi. Domače in tuje raziskave so pokazale, da družinsko okolje nepopolne družine ne more nuditi otrokom vsega, kar potrebujejo za svoj vsestranski razvoj. Nekoliko ugodnejše je stanje, če živi otrok razvezanih staršev v večji družini, kjer za roditelje ali vsaj za enega od njih dobi nadomestilo morda v stricu ali teti ali kakšni drugi otroku bližnji osebi. V pogledu varstva in vzgoje otrok iz ločenih oziroma razvedenih zakonov je pač najvažnejše vprašanje dodelitve otrok. Pri nas se otroci dodeljujejo največkrat materi. Izjeme od tega načela se delajo le v primerih, ko mati ni moralno kvalificirana, da bi ji dodelili otroke, ali če je otroka zapustila ali pa je morda tako bolna, da bi sama niti ne mogla skrbeti zanj. Končno so znani tudi primeri, ko otrok ni bilo mogoče dodeliti materi, ker bi zaradi stanovanjskih razmer po razvezi ne mogla pravilno skrbeti za otroka.

Redki so pri nas primeri, da se ob razvezi otroci med starši razdelijo. Naša sodišča so mnenja, da ločitev enega otroka od drugega ne more dobro vplivati na njihovo nadaljnje vzajemno razmerje in uspešen razvoj. Nasprotno, celo potrebno je, da se otroci še naprej družijo med seboj, da skupaj doraščajo in da se skupaj vzgajajo. So pa primeri, da starši odstopajo od tega načela in si že med razveznim postopkom ali tudi prej razdelijo med seboj otroke sami, nakar sodišče le še potrdi njihov zadevni sporazum. Za delitev otrok najdejo starši opravičilo v tem, da ima vsak izmed njih pravico skrbeti za otroka, in v tem dobiti priliko za neko duševno zadovoljstvo svoje osebnosti. V teh primerih odloča pri dodelitvi starost otroka, tako da male otroke vzame mati, večje pa oče. Razen tega odloča tu včasih tudi otrokova volja, saj ga bo nedvomno laže vzgajal tisti od staršev, na katerega je otrok čustveno bolj navezan.

Zaradi pravilne odločbe o dodelitvi otrok zahtevajo sodišča socialno anketo skrbniških organov, t. j. poročilo socialne službe naših občinskih ljudskih odborov. Žal uberejo sodišča to pot samo v primerih, ko pride med starši ob razvezi do spora, komu naj se dodelijo otroci. Mnenja smo, da sodišča le še preveč zaupajo sporazumu staršev glede delitve otrok.

Dodelitev otroka ob razvezi zakona ni dokončna, marveč se lahko spremeni, če se spremenijo okoliščine, recimo, da roditelj, ki mu je bil otrok dodeljen, slabo skrbi zanj in bi zanj lahko bolje skrbel drugi roditelj. Takšne naknadne spremembe v dodelitvi otrok iz razvezanih zakonov rešuje od aprila 1957. leta dalje okrajno sodišče, ne pa več okrožno sodišče, ki je bilo pristojno za razvezo zakonske zveze.

Posebno vprašanje so stiki otroka z onim od staršev, ki je zapustil družino po razvezi zakona. Ti stiki so sploh poglavje zase in je le težko reči, koliko otrok iz razvezanih zakonov ima lepe stike z roditeljem, ki se je po razvezi odselil od družine. Po raziskavi v eni ljubljanskih občin (izvedla jo je socialna delavka Stamena Bregantova za svoje diplomsko delo na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani) 58 % razvezanih staršev ne vzdržuje nobenih stikov s svojimi otroki. V 30 % primerov so stiki urejeni sporazumno med starši, v ostalih primerih pa je bilo treba stike urediti, in to v 9 % primerov na zahtevo onega roditelja, ki mu otrok ni bil dodeljen, v 3 % primerov pa na željo roditelja, ki so mu otroka dodelili. Razlog neurejenih odnosov med otroki in odseljenimi roditelji je predvsem v medsebojni nestrpnosti bivših zakoncev. Razen tega pa je dostikrat tudi alkoholizem eden izmed važnih razlogov, da ni stikov med otrokom in odseljenim roditeljem.

Ker tako oče kakor tudi mati povoljno vplivata na izoblikovanje otrokove osebnosti, je načeloma treba vzdrževati stike z obema tudi po razvezi zakona. Vendar se to vprašanje ne da rešiti za vse primere enako. To tem bolj, ker mnogi otroci ne marajo sestankov z očetom, če ga morda celo mrzijo ali pa tudi on sam ne mara zanje. V že omenjeni ljubljanski občini je 37 % roditeljev alkoholikov gojilo negativna čustva do svojih otrok, v ostalih 21 % pa so bili starši indiferentni do svojih otrok že pred razvezo zakona. Jasno je, da se ta indiferentnost po razvezi ni popravila. Razen alkoholikov izgubijo stike z otroki tudi starši kriminalci in tisti, ki se med seboj ne ujemajo.

Koder otroci ne marajo za odseljenega roditelja, zlasti če imajo o njem slabo mnenje, ker je nemara pijanec ali moralno propadel človek, pa ni na mestu, da se obiski in drugi stiki med takim roditeljem in otrokom urejajo z odločbo skrbniškega organa. Stiki naj se urejajo edinole tam, kjer so med otrokom in odseljenim roditeljem čustvene zveze ohranjene in kjer si takih stikov želi tudi otrok.

Znani so primeri, ko roditelj (zlasti n. pr. mati), ki so mu dodelili otroka, preprečuje vsakršno njegovo zvezo z odseljenim roditeljem. Skrbniški organi skušajo v takih primerih vplivati z nasveti ali pa urejajo obiske s posebno odločbo. Še hujši so primeri, ko roditelj, ki skrbi za otroka, le temu nasproti očrnuje odseljenega roditelja, da bi ga otrok zasovražil.

Tako eno kakor drugo ravnanje je za otroka tako rekoč strup in mu samo vznemirja duševno ravnovesje. Slabe posledice vsega tega pa se prej ali slej pokažejo tudi na njegovem obnašanju. Ukrepi, ki jih za odvrčanje takih tendenc med starši uporabljajo skrbniški organi, danes niso dovolj učinkoviti. V takih primerih je njih naloga predvsem, da z vestnim delom v posameznem primeru ostvarijo vzajemno zaupanje med roditeljema zaradi pravilnega razvoja njenega otroka, kateremu sta potrebna oba, eden in drugi.

Roditelji, ki so zapustili družino, obiskujejo svoje otroke na starem domu le, če med starši ni sovražnih odnosov. V ljubljanski občini je bilo 39 % takih primerov. Najpogostnejši so pa stiki med roditeljem in otrokom vendar le izven starega doma, in sicer na novem domu odseljenega roditelja, dalje na sprehodu, pred šolo ali na kakem drugem določenem mestu. V omenjeni ljubljanski občini so stiki med starši in otrokom v 39 % primerov dnevni. To pa zato, ker sta ločena zakonca zaradi stanovanjske krize tudi po razvezi ostala v istem stanovanju ali pa sta se po razvezi celo spravila med seboj. V 28 % primerov so ti stiki od časa do časa, v 17 % enkrat tedensko, v 8 % vsake tri mesece in

v 4 % enkrat mesečno. Obiski v daljših presledkih so v navadi tam, kjer se je razvezani roditelj odselil izven otrokovega bivališča.

Tudi vprašanje preživnin je bolna točka zakonske zveze. Po anketi v ljubljanski občini 42 % razvezanih očetov ne plačuje za otroke nobene preživnine. Vsekakor je to visok odstotek. Pa tudi če očetje plačujejo preživnino, ta ni velika. V 45 % primerov plačajo očetje v Ljubljani na otroka komaj 1000.— do 2000.— dinarjev preživnine. Res je sicer, da prejema roditelj, ki mu je dodeljen otrok, tudi otroški dodatek, vendar ta preživnina za otroka kljub temu ni zadostna. Neredno plačevanje preživnine često spravi iz ravnotežja celotni proračun družine, v kateri otrok živi. Ker se mora včasih iz tega denarja preživljati tudi mati, ki je morda samo le gospodinja, si lahko mislimo, kako živi ta nepopolna družina. Z razvezo zakona se vsekakor poslabša gospodarsko stanje rodbine. Razlog je v tem, ker se morajo matere, ki do sedaj niso bile zaposlene, zaradi preživljanja otrok zaposliti. Stroški se pa le povečajo, ker morajo za nekatera opravila često najeti tujo delovno silo. Če pa je žena bila zaposlena že pred razvezo zakona, odpade možev prispevek h gospodinjstvu in se često tudi v takih primerih ekonomsko stanje družine poslabša. Slabše gospodarsko stanje družine se potem kaj pogosto zrcali tudi v zdravstvenem stanju in v poslabšanju družinskih odnosov, pri čemer imamo v mislih zlasti pomanjkanje nadzora nad otrokom in podobno.

Ljubljanske raziskave so pokazale, da razveza zakonske zveze neugodno vpliva na osebni razvoj otroka v vseh primerih, ko so otroci čustveno navezani na oba roditelja, in pri otrocih, ki so imeli dobro vzgojo. Tudi ima razveza neugodne posledice pri otrocih, ki so z njo čustveno prizadeti. To se je kazalo v tem, da so hoteli iti z roditeljem, ki je zapuščal dom, da so jokali, bili zmiedeni, zamišljeni in raztreseni. Ena petina otrok izraža svojo čustveno prizadetost zaradi razveze z neugodnimi spremembami v obnašanju in čustvovanju, kar je opaziti v neposlušnosti ali v težavnejšem vzgajanju. Neugodno vpliva zakonska razveza na vse, kar je z njo v zvezi, tudi na šolske uspehe otrok, in sicer vseh otrok, razen onih, ki so že prej živeli v neurejenih domačih razmerah.

Včasih pa lahko razveza zakonske zveze vpliva na otrokov osebni razvoj tudi ugodno. Ljubljanska raziskovanja so pokazala, da je ena tretjina otrok že pred razvezo zakonske zveze živela v družinskem okolju, kjer ni bilo očetovske ljubezni. Predvsem je tu šlo za družine alkoholikov, kriminalcev in družine, kjer se starši dalj časa niso razumeli med seboj. Ti otroci so že pred razvezo imeli od očetove strani slabo vzgojo, kar se je kazalo zlasti v nesorazmernem in nepravilnem kaznovanju otrok in pa v tem, da za otroke tudi sicer niso skrbeli. Taki otroci so bili izpostavljeni nasilnemu ravnanju očetov in so bili večkrat priča tudi hudih rodbinskih prepиров. Zato ni čudno, da taki otroci na razvezo zakonske zveze ne reagirajo in se čustvena vez do očeta po razvezi še poslabša. Nekateri otroci iz takih zakonskih zvez kažejo celo ugodne čustvene spremembe, postanejo sproščeni in občutijo olajšanje. Ugotovilo se je celo, da se pri otrocih iz takih zakonov pokazuje izboljšanje psihosomatičnih motenj (jecljanje, močenje v posteljo) in vsakdanjih razvad (n. pr. grizenje nohtov). Na žalost pa ne prenehajo psihonevrotične motnje (boječnost, jokavost itd.) in motnje v obnašanju (predrznost, potepanje, tatvine, lažnivost itd.). Za prve motnje se zdi, da ne prenehajo zaradi ustaljenosti, druge pa zaradi manjšega nadzora nad otrokom ali slabše avtoritete onega roditelja, pri katerem otrok živi. Končno se pri nekaterih od teh otrok izboljša tudi šolski uspeh.